

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.41>

ПОКАРАННЯ ЯК ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КК УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Гритенко О.А.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін?
Дніпровський державний університет внутрішніх справ*

Гритенко О.А. Покарання як захід кримінально-правового регулювання права на недоторканність житла: порівняльно-правовий аналіз КК України та деяких зарубіжних країн.

У статті досліджуються один із заходів кримінально-правового регулювання права на недоторканність житла, покарання на підставі українського та зарубіжного законодавства. Здійснено порівняльно-правовий аналіз ст. 162 КК України із відповідними кримінально-правовими нормами кримінальних кодексів таких країн, як Грузія, Республіка Узбекистан, Республіка Таджикистан, Азербайджанська Республіка, Республіка Казахстан, Французька Республіка, Королівство Іспанія. Доведено, що санкції статті КК України та визначених зарубіжних країн мають схожість та відмінність. В українському законодавстві ст. 162 КК України передбачає такі види покарань, як штраф, виправні роботи, обмеженням волі, позбавленням волі. Санкції статей більшості зарубіжних країн також закріплюють такі види покарань, проте мають й такі покарання, що не передбачені українським законодавством (арешт, громадські роботи (КК Республіки Казахстан, КК Азербайджанської Республіки)). Штраф, як вид покарання передбачений у більшості статей досліджуваних зарубіжних країн, проте зіставлення та виділення його переваг та недоліків, з наступним запозиченням до КК України, не видається можливим через різні параметри та показники, зокрема одиниці виміру штрафу (фіксована сума чи умовні одиниці, відсотки). Обмеження волі передбачається у санкціях статей КК Республіки Узбекистан, КК Республіки Казахстан. При цьому у КК Республіки Узбекистан максимальна межа для відповідного виду покарання перевищує строки встановленні у КК України. Покарання у виді позбавлення волі на певний строк, закріплене в усіх санкціях статей зарубіжних країн, проте максимальний розмір цього покарання в українському законодавстві, перевищує строки закріплені у зарубіжних країнах. Поряд із тими покараннями, які закріплені у ст. 162 КК України, у законодавстві зарубіжних країн виявлено такий вид покарання як позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. На підставі зарубіжного досвіду запропоновано зміни до санкції ч. 2 ст. 162 КК України в такому вигляді «2. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 5-ти років».

Ключові слова: досвід, житло, зарубіжні країни, інше володіння, кримінально-правове регулювання, кримінально-правова норма, недоторканність, обмеження волі, покарання, позбавлення волі на певний строк, позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, санкція.

Hrytenko O.A. Punishment as a measure of criminal-legal regulation of the right to inviolability of housing: comparative legal analysis of the Criminal Code of Ukraine and some foreign countries.

The article examines one of the measures of criminal-legal regulation of the right to inviolability of housing, punishment on the basis of Ukrainian and foreign legislation. A comparative legal analysis of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine with the corresponding criminal-legal norms of the Criminal Codes of such countries as Georgia, the Republic of Uzbekistan, the Republic of Tajikistan, the Republic

of Azerbaijan, the Republic of Kazakhstan, the French Republic, the Kingdom of Spain is carried out. It is proved that the sanctions of the article of the Criminal Code of Ukraine and foreign countries have similarities and differences. In Ukrainian legislation, Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine provides for such types of punishment as a fine, correctional labor, restriction of freedom, imprisonment. The sanctions of the articles of most foreign countries also enshrine such types of punishment, but also have such punishments that are not provided for by Ukrainian legislation (arrest, public affairs (Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, Criminal Code of the Azerbaijan Republic)). A fine, as a type of punishment, is provided for in most articles of the studied foreign countries, however, comparison and highlighting of its advantages and disadvantages, with subsequent borrowing in the Criminal Code of Ukraine, is not possible due to various parameters and indicators, in particular the unit of measurement of the fine (fixed amount or conventional units, percentages). Restriction of freedom is provided for in the sanctions of the articles of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. At the same time, in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, the maximum limit for the corresponding type of punishment exceeds the terms established by the Criminal Code of Ukraine. Punishment in the form of imprisonment for a certain period, enshrined in all sanctions of articles of foreign countries, however, the maximum amount in Ukrainian legislation exceeds the terms enshrined in foreign countries. Along with the punishments that are enshrined in Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine, the legislation of foreign countries has identified such a type of punishment as deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities. Based on foreign experience, amendments to the sanction of Part 2 of Art. 162 of the Criminal Code of Ukraine are proposed in the following form: «2. The same actions committed by an official or with the use of violence or the threat of its use are punishable by imprisonment for a term of two to five years with the deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for up to 5 years».

Key words: experience, housing, foreign countries, other ownership, criminal law regulation, criminal law norm, immunity, restriction of freedom, punishment, deprivation of freedom for a certain period, deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities, sanction.

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної правової держави є захист прав і свобод людини і громадянина. Загальновизнано, що тільки проголошення ідеї пріоритету прав людини є малоефективним тому, що не має повноцінного його забезпечення та захисту. Для захисту прав, свобод та законних інтересів особи використовуються методи різних галузей права, зокрема кримінального права. Повною мірою це стосується і такого особистого природного права людини, яким є право на недоторканність житла, що гарантує незалежність і свободу громадянину. Це право, як відомо, закріплено у ст. 30 Конституції України, яка проголошує, що «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду». З огляду на це конституційне положення у кримінальному законодавстві передбачається відповідальність за порушення недоторканності житла громадян (ст. 162 КК України). Необхідність кримінально-правового регулювання у механізмі забезпечення недоторканності житла пояснюється важливістю права недоторканності житла. По-перше, таємниця того, що відбувається в житлі, сприяє гармонійному розвитку особистості, оскільки дозволяє людині реалізовувати свої духовні та матеріальні потреби, по-друге, забезпечує фізичну та психічну недоторканність особистості, її власності, а також таємницю особистого, сімейного життя, таємницю листування телефонних переговорів, поштових та інших повідомлень громадян. Порушення недоторканності житла породжує у громадян відчуття страху, незахищеності, дискредитує державу, яка неспроможна забезпечити проголошене право недоторканності житла.

Розкриваючи питання кримінально-правового регулювання права на недоторканність житла важливим є дослідження кримінально-правових заходів, зокрема покарання на підставі положень КК України та зарубіжних країн. Такий аналіз надає можливість запозичення певних положень кримінально-правових норм зарубіжного законодавства для вдосконалення чи коригування кримінально-правового заходу, передбаченого ст. 162 КК України.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням проблем визначення кримінально-правових санкцій чи висвітлення окремих аспектів їх пізнання займалися вчені: Баулін Ю.В., Горох О.П., Гуророва Н.О., Мельник М.І., Орловська Н.А., Тацій В.Я., Хавронюк М.І., Хряпінський П.В. та інші. У теорії кримінального права проблема кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи розглядалася у працях таких науковців, як Ква-

ша О.О., Лихова С.Я., Мельник М.І., Навроцький В.О., Коржанський М.Й., Матишевський П.С. та інших. Проте, в цих дослідженнях приділяється не достатньо уваги особливостям відповідальності за порушення недоторканності житла у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, зокрема регламентації покарань (санкцій кримінально-правових норм), як заходу кримінально-правового регулювання права на недоторканність житла.

Отже, **метою наукової статті** є здійснення порівняльно-правового аналізу санкцій кримінально-правових норм КК України та деяких зарубіжних країн, які регулюють право на недоторканність житла, а також на цій підставі вироблення пропозицій щодо вдосконалення санкції ст. 162 КК України.

Виклад основного матеріалу. За Кримінальним кодексом України ст. 162 «Порушення недоторканності житла» закріплює два склади кримінального правопорушення, відповідно до кожного складу (враховуючи тяжкість кримінального правопорушення) законодавцем визначена відповідна санкція (з закріпленими видами та розмірами покарання). А саме до ч. 1 ст. 162 КК України закріплені такі санкції: штраф у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; виправні роботи на строк до двох років; обмеженням волі на строк до 3-х років; до ч. 2 ст. 162 КК України: позбавленням волі на строк від 2-х до 5-ти років [6]. Отже, з огляду на відповідні покарання маємо зазначити, що за ч. 1 ст. 162 КК України передбачається альтернативний вид санкції, за ч. 2 ст. 162 КК України відносно-визначена санкція.

Для подальшого порівняльно-правового аналізу вбачаємо за необхідне звернутися до аналізу санкцій статей, які регулюють право на недоторканність житла в зарубіжних країнах. Так, за КК Грузії ст. 160 «Порушення недоторканності житла або інше володіння» передбачає три склади злочинів, санкції передбачають до ч. 1 – штраф, виправні роботи до 2 років, позбавлення волі до 2 років; до ч. 2 – штраф або позбавлення волі від 1 до 3 років; до ч. 3 – штраф, позбавлення волі від 2 до 5 років із позбавленням права обіймати посади або займатися діяльністю на строк до 3-х років [2, с. 93-94]. КК Республіки Узбекистан санкція ст. 142 «Порушення недоторканності житла громадян» закріплює такі види покарань: виправні роботи до 3-х років, обмеження волі від 2 до 5 років, позбавлення волі до 5 років [6, с. 83]. КК Республіки Таджикистан у ст. 147 «Порушення недоторканності житла» передбачає два склади злочинів. Так, за ч. 1 передбачено покарання: штраф від 1000 до 2000 тисяч показників для розрахунків, позбавлення волі до 2 років; за ч. 2 – позбавлення волі від 2 до 5 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 5 років або без такого [4, с. 95]. КК Азербайджанської Республіки ст. 157 «Порушення недоторканності житла» має три склади злочинів. Санкції статті передбачають такі види покарань: за ч. 157.1. – штраф у розмірі від 100 до 500 манатів, громадські роботи від 240 до 480 годин, виправні роботи до 1 року; за ч. 157.2. – виправні роботи до 2 років, позбавлення волі до 2 років; за ч. 157.3. – позбавлення волі до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 3-х років [1, с. 125]. КК Республіки Казахстан у ст. 149 «Порушення недоторканності житла» передбачає три склади злочинів, санкції статті передбачають наступні види покарань: за ч. 1 – штраф до 300 місячних розрахункових показників, виправні роботи у тому ж розмірі, громадські роботи до 240 годин, арешт до 75 днів; за ч. 2 – штраф до 2000 місячних розрахункових показників, виправні роботи у тому ж розмірі, обмеження волі до 2-х років, позбавлення волі до 2-х років; за ч. 3 – штраф до 3000 місячних розрахункових показників, виправні роботи у тому ж розмірі, обмеження волі до 3-х років, позбавлення волі до 3-х років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до 5-ти років [1, с. 317]. КК Французької Республіки у Розділі 1 «Про посягання на приватне життя» передбачає ст. 226-4, яка закріплює наступні види та розміри покарань: 1 рік тюремне ув'язнення, штраф 15 000 євро [7, с. 134]. У Главі «Про порушення недоторканності житла, приміщень юридичних осіб і приміщень публічних установ» КК Королівства Іспанія передбачає ст. 202, яка закріплює два склади злочинів та визначає такі види та розміри покарань: ч. 1 – позбавлення волі від 6 місяців до 2-х років; ч. 2 – позбавлення волі від 1 до 4-х років, штраф від 6 до 12 місячних ставок [3, с. 107].

Отже, на підставі порівняльно-правового аналізу санкцій статі КК України та визначених зарубіжних країн, маємо зазначити певні положення, які мають схожість та відмінність. Як вже було зазначено, в українському законодавстві, в санкціях до ст. 162 КК України передбачаються штраф, виправні роботи, обмеженням волі, позбавленням волі. Санкції статей більшості зарубіжних країн також закріплюють зазначені види покарань, проте містять й ті, що не передбачені

українським законодавством, зокрема арешт, громадські роботи (КК Республіки Казахстан, КК Азербайджанської Республіки) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (КК Грузії, КК Республіки Таджикистан, КК Азербайджанської Республіки, КК Республіки Казахстан).

Окремий інтерес представляють ті покарання, що закріплені як в українському законодавстві, так і в КК зарубіжних країн. Серед інших, маємо зазначити, штраф. Однак зіставити та виділити його переваги та недоліки, з наступним запозиченням до КК України, не видається можливим через різні параметри та показники, зокрема одиниці виміру штрафу – фіксована сума чи умовні одиниці, відсотки. Наступний вид покарання – обмеження волі (передбачається у санкціях статей КК Республіки Узбекистан, КК Республіки Казахстан). При цьому за КК Республіки Узбекистан максимальна межа для відповідного виду покарання перевищує строки встановлені у КК України. Ще один вид покарання - позбавлення волі на певний строк, передбачений в усіх санкціях статей зарубіжних країн, проте максимальний розмір в українському законодавстві, перевищує строки закріплені у зарубіжних країнах.

Цікавим у порівняльно-правовому дослідженні є виявлення у законодавстві більшості досліджуваних зарубіжних країн такого виду покарання, як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Відповідний вид покарання передбачений у санкціях до кваліфікованих складів, проте у КК України відсутній. Такий підхід законодавця пояснюється тим, що ст. 51 КК України, вказаний вид передбачає у системі покарань та визначає порядок його призначення відповідно ч. 1 ст. 55 КК України, яка встановлює, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років. Позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених Законом України «Про очищення влади», призначається на строк п'ять років [6]. Ч. 2 ст. 55 КК встановлює умови такого призначення, якими є внутрішнє переконання суду в неможливості збереження за засудженим права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю; особи засудженого; інших обставин справи. При цьому посилання на ч. 2 ст. 55 КК у вирокі суду є обов'язковим [9, с. 269]. У випадку коли дане покарання призначається як додаткове покарання, перед судом, який призначає покарання, постає завдання визначити доцільність вибору зазначеного покарання й обґрунтувати цей вибір. У Постанові Пленуму Верховний Суд України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № 7 закріплено, що відповідно до статті 55 КК, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю застосовується як додаткове покарання лише в тому разі, коли вчинення злочину було пов'язане з посадою підсудного або із заняттям ним певною діяльністю. Це покарання призначається в межах, установлених санкцією статті (санкцією частини статті) КК, за якою підсудний визнаний винним, а якщо воно нею не передбачене – у межах, установлених статтею 55 КК України [10]. Проте, як основне покарання воно призначається в тому разі, коли передбачене безпосередньо санкцією статті Особливої частини КК, за якою засуджується особа, а у тому разі, коли цей вид покарання санкцією статті не передбачений, він не може бути призначений як основне покарання, за винятком частини 1 статті 69 КК України.

Маємо зазначити, що за ч. 2 ст. 162 КК України однією із кваліфікованих ознак кримінального правопорушення є вчинення дій службовою особою, що може бути певною умовою неможливості збереження за такою особою права обіймати певні посади та в подальшому виконувати обов'язки, які покладені на неї. Так, Матюшенко О.І. вважає, що «даний вид покарання (і як основне, і як додаткове) повинен призначатися лише у випадках, якщо кримінальне правопорушення було пов'язане з посадою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою така особа займається» [8]. І хоча з відповідних міркувань стає зрозумілим, що такий вид покарання навіть у випадку не закріплення у ч. 2 ст. 162 КК України має достатньою підставою для його призначення судом, проте законодавче визначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності у ч. 2 ст. 162 КК стане ефективним засобом запобігання кваліфікованого кримінального правопорушення порушуючого недоторканість житла.

Висновки. Отже, на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу кримінально-правових заходів, зокрема покарання на підставі положень КК України та зарубіжних країн, маємо можливість зробити наступні узагальнення. Санкції статей у кримінальному законодавстві біль-

шості розглянутих зарубіжних країн закріплюють такі види покарань за незаконне проникнення до житла які є і в аналогічній нормі КК України, проте на відміну мають й такі покарання, що не передбачені українським законодавством (арешт, громадські роботи (КК Республіки Казахстан, КК Азербайджанської Республіки)). Штраф, як вид покарання передбачений у більшості досліджуваних статей зарубіжних країн, проте зіставлення та виділення його переваг та недоліків, з наступним запозиченням до КК України, не видається можливим через різні параметри та показники, зокрема одиниці виміру штрафу (фіксована сума чи умовні одиниці, відсотки). Обмеження волі передбачається у санкціях статей КК Республіки Узбекистан, КК Республіки Казахстан. При цьому у КК Республіки Узбекистан максимальна межа для відповідного виду покарання перевищує строки встановленні у КК України. Покарання у виді позбавлення волі на певний строк, закріплене в усіх санкціях статей зарубіжних країн, проте максимальний розмір в українському законодавстві, перевищує строки закріплені у зарубіжних країнах. Поряд із тими покараннями, які закріплені у ст. 162 КК України, у законодавстві зарубіжних країн виявлено такий вид покарання як позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

На підставі вивчення зарубіжного досвіду пропонується до санкції ч. 2 ст. 162 КК України внести такі зміни:

«2. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування ,

– караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком до п'яти років».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан під ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову. Т.В. Руденко. К.: ОВК, 2016. 490 с.
2. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову. Т.В. Руденко; під заг. ред. О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2021. 254 с.
3. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В.Л. Менчинського ; переклад на українську мову О.В. Лішевської. Київ: ОВК, 2017. 284 с.
4. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / переклад Станіч В.С.; під ред. О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2021. 288 с.
5. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову. О.В. Іванов. К.: ОВК, 2019. 194 с.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 15.09.2024).
7. Кримінальний кодекс Французької Республіки, під ред. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову Станіч В.С. К.: ОВК, 2017. 348 с.
8. Матюшенко О.І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 110–119.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. Ч. 1: Загальна частина. Київ: Форум, 2001. 386 с.
10. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03> (дата звернення 18.09.2024).